

FERMA FAMILIALĂ – PILONUL AGRICULTURII ROMÂNEȘTI MODERNE

GHEORGHE SOCOL

Ferma familială a reapărut în România, ca structură de bază în agricultura noastră, brusc, după 1991. Având în vedere dificultățile mari cărora a trebuit să le facă față, practic singură, fiindcă sprijinul oferit de guvernanți a fost ca și inexistent, supraviețuirea ei până în prezent este o adevărată minune. Supraviețuirea gospodăriei familiale în acești ani, în condiții neînchipuit de vitrege, este o dovadă incontestabilă a vitalității ei ca formă de organizare a activității agricole și un atestat al capacității țărănimii române de a depăși, inovând și improvizând, dificultățile. Arătând că știe să treacă peste greutăți aparent insurmontabile, că este în stare, chiar în aceste condiții, să obțină cele mai mari producții agricole din istoria țării, țărănimea a dat cea mai usturătoare replică ideologilor de ocazie de la noi care au descoperit deodată, după 1989, că vinovații de înapoierea țării, de comunism și neocomunism sunt țăranii, cu tradiționalismul lor.

Înainte de a merge mai departe în dezvoltarea ideii prezente în titlul acestui paragraf am dori să facem câteva precizări conceptuale.

Pentru desemnarea exploatației agricole țărănești în lucrare se folosesc, indistinct, denumiri precum *fermă familială*, *gospodărie agricolă familială*, *gospodărie țărănească* sau, simplu, *gospodărie familială*. Tratatând aceste concepte ca sinonime am vrut să scoatem în evidență ceea ce le este comun, lăsând de-o parte, ca ne semnificativ în contextul dat, ceea ce le diferențiază. Altfel, respectiv în afara acestei convenții contextuale, evident că denumirile folosite acoperă conotații care le individualizează într-o măsură mai mare sau mai mică.

Gospodăria țărănească este o exploatație agricolă străveche. La începuturile ei, ea s-a definit prin opoziție cu exploatația boierului sau a seniorului. Dimensiunile acestei exploatații sunt mici, iar forța de muncă este reprezentată de membrii familiei. Din punct de vedere economic este o exploatație de subzistență.

Cu scurgerea timpului și complicarea relațiilor sociale, gospodăria țărănească a devenit gospodărie familială (sau gospodărie agricolă familială). Sub raport socio-uman, această exploatare se caracterizează prin centrarea pe familia mononucleară. În ceea ce privește dimensiunea ei economică este de menționat că, pe lângă producerea celor de trebuință pentru subzistența membrilor familiei, gospodăria familială produce și pentru piață. Producția pentru piață este însă neînsemnată cantitativ, dimensiunile acestei gospodării fiind, ca și ale predecesoarei sale, modeste.

Ferma familială (sau individuală) a apărut relativ recent, ca o nouă fază în evoluția exploatareii agricole. Mai precis, în țările dezvoltate, de regulă în secolul al XIX-lea, iar la noi, după primul război mondial. Orientarea ei spre piață este mai accentuată, iar dimensiunile, mai mari decât ale exploatareii descrise anterior, îi permit să comercializeze cantități importante de produse agroalimentare. În ceea ce privește forța de muncă utilizată, deși aceasta este asigurată în principal de membrii familiei, în toți lucrările agricole se recurge frecvent la forța de muncă străină, care este plătită fie în bani, fie în natură, fie în ambele moduri.

Considerând gospodăria țărănească celula socială elementară a satului, a fost inevitabil ca Școala Sociologică de la București, fondată teoretic, organizată practic și condusă efectiv de marele sociolog și reformator Dimitrie Gusti, să facă din ea obiectul principal al cercetărilor de teren întreprinse sub egida ei. În cursul numeroaselor deplasări pe teren ale Seminarului de Sociologie și Etică al lui Dimitrie Gusti și ale Institutului Social Român, au fost studiate și descrise, în lumina sistemului sociologic gustian, mii de gospodării țărănești. A fost firesc ca această laborioasă activitate de cunoaștere să se concretizeze la un moment dat într-o teorie sociologică a gospodăriei țărănești. Autorul acesteia este, nu întâmplător, un discipol al Școlii Sociologice de la București, Adrian G. Negrea.

Implicat în cercetarea directă, empirică a satului din perioada interbelică, autorul construiește un model teoretic al gospodăriei din vremea aceea. Nu ne spune însă nimic despre evoluția în timp a exploatareii agricole țărănești.

Autorul sesizează pertinent că teoria sociologică a gospodăriei țărănești trebuie să fie, în opoziție cu abordările unilaterale (economică, demografică, juridică), una integratoare. Dacă științele particulare studiază un singur aspect al unității sociale care este gospodăria, sociologia o studiază în toată complexitatea ei, adică urmărind paralelismul dintre manifestări (în sens gustian, n.n.) și gradul de integrare a elementelor componente în cadrul totalității.

Fidel sistemului sociologic gustian, Adrian G. Negrea consideră gospodăria țărănească o combinație de oameni și lucruri în interacțiune condiționată cosmic, biologic, istoric și politic și având ca rezultat un complex de viață autonom, constând din manifestări economice, spirituale, juridice și politice. În gospodăria țărănească producția și consumul sunt intim legate, profesia se transmite pe cale familială, iar diviziunea muncii este naturală.

Gospodăria țărănească este produsul și, în același timp, elementul generator al unei forme specifice de viață rurală.

După șaizeci de ani de la publicarea ei, putem spune că teoria gospodăriei țărănești, elaborată de Adrian G. Negrea, a trecut cu bine proba timpului. Deși foarte concisă, ea conține tot ceea ce este esențial pentru a putea afirma că ne aflăm în fața unei reconstrucții conceptuale adecvate realității la care se referă. Obiecțiile care i s-ar putea aduce sunt minore, iar completările eventuale ar privi aspecte de detaliu.

Legătura genetică dintre tipurile istorice de exploatare agricolă țărănească, aspectele lor comune, uzul consacrat în literatură, care rareori ia în seamă nuanțele arătate, totul ne îndreptățește să operăm terminologic așa cum am făcut-o pînă acum. Cu alte cuvinte, în această lucrare, *gospodărie țărănească*, *gospodărie agricolă familială* (sau chiar *fermă individuală*) nu vor fi folosite în sensul lor riguros de mai sus, exceptând situațiile în care contextul sau alte indicii vor arăta că da.

Exploatațiile agricole individuale apărute prin transpunerea în viață a Legii fondului funciar din 1991 sunt, tipologic, apropiate de gospodăria familială prezentată mai sus. Le apropie de tipul acesta centrarea pe familia mononucleară, dimensiunea, care este mică și importanța pe care o au ele în asigurarea consumului agroalimentar al celor din interiorul ei. Le diferențiază de tipul istoric al gospodăriei agricole familiale ponderea importantă a producției pentru piață, care o înrudește cu ferma familială.

Această ultimă mențiune despre importanța producției pentru piață, deși are caracter factual (și deci este de presupus că este în concordanță cu realitatea), poate părea hazardată. Cum este posibil, se va spune, aparent pe bună dreptate, ca o gospodărie de pînă la 5 ha (și în 51% din cazuri sub 3 ha), al cărei echipament agricol constă de regulă din unelte manuale (sapă, coasă, cazma, greblă și altele de felul acestora), în care rareori există vite de muncă și atelaj, a cărei principală rațiune este de a asigura consumul alimentar al membrilor săi, să ofere pieței o parte importantă din produsele sale? Toate aceste obiecții sunt corecte și, cu toate acestea, este într-un totu adevărat că gospodăria familială actuală este, într-o măsură considerabilă, atrasă în angrenajul schimbului.

Implicarea ei în jocul pieței are mai multe cauze. O primă cauză este mediul economic în care se află, și unde banul și piața sunt ubicue. Și în România, așa mai puțin dezvoltată, nici un producător, inclusiv un producător agricol de mică anvergură, nu mai poate ignora piața și banul și ca atare gospodăria familială este silită (economic) să producă și pentru a vinde. A doua cauză care face ca gospodăria agricolă familială să fie prezentă pe piață ține de-a dreptul de paradox. Într-adevăr, gospodăria oferă aceste produse pieței tocmai pentru că nu este capitalizată în echipament agricol, deci pentru că e mică și slabă. Neavând propriile utilaje pentru a efectua lucrările agricole, proprietarul

trebuie să plătească cu bani celor care le au. Și cum să obțină bani un agricultor dacă nu vânzând produse agricole? Tot absența echipamentului este aceea care îl determină pe agricultorul nostru să cultive mai ales acele culturi ce pot fi lucrate cu utilaje închiriate. Astfel de utilaje de închiriat sunt, în primul rând, tractorul, semănătoarea, discuitoarea, combina. Așa se explică de ce agricultorii privați, care nu au echipament, cultivă preponderent grâu, porumb și floarea soarelui. Or, exceptând porumbul, folosit ca hrană pentru vitele proprii, producția de grâu și de floarea soarelui este comercializată în cea mai mare parte, pâinea și uleiul pentru consumul propriu al gospodăriei fiind cumpărate de pe piață cu bani.

Această înclinație marcată spre piață a micii exploatații agricole private este o premisă favorabilă importantă pentru rapida ei modernizare și transformarea ei în fermă familială propriu-zisă, cu potențial productiv ridicat.

Aflată departe de caracteristicile proprii exploatației agricole moderne, firava gospodărie agricolă privată de astăzi are, în stare de germen, toate atuurile pentru a deveni structura principală a agriculturii noastre viitoare. Avantajul ei inițial, față de celelalte tipuri de exploatație, constă în aceea că proprietarul agricol este una și aceeași persoană cu producătorul agricol. Și, așa cum am arătat, practica agricolă de până acum, numai când se realizează această coincidență obiectul viu cu care lucrează agricultorul poate fi făcut să ajungă la cei mai înalți indici de productivitate. În agricultură, tehnica și tehnologia nu se pot substitui pe deplin atașamentului care îl leagă pe producătorul proprietar de obiectul muncii sale, așa cum nimic nu poate înlocui dragostea părintească în cazul formării unui copil.

Calitatea producătorului de proprietar al capitalului agricol, în cazul gospodăriei familiale, îi conferă acestuia o mai mare capacitate de adaptare la aceste modificări decât o pot avea celelalte tipuri de exploatație agricolă. Într-adevăr, în gospodăria familială producătorul deține întregul capital al exploatației și schimbările suferite de mediul economic au asupra lui un impact mai mare decât asupra exploatanților care dețin numai o parte din capitalul agricol. De aici plusul său de sensibilitate la conjunctura economică. În ceea ce privește adaptabilitatea sporită la mediul economic, aceasta își are originea în deplina libertate de decizie a producătorului agricol proprietar în ceea ce privește toate aspectele exploatației sale. Nu acesta este cazul cu restul exploatanților care, nefiind proprietari întregului capital agricol pus în joc pentru realizarea producției, pot lua unele decizii numai după o prealabilă consultare cu deținătorul terenului, ceea ce cere timp.

Plusul de sensibilitate și sporul de adaptabilitate al gospodăriei familiale, în raport cu celelalte exploatații agricole, nu rămân simple atribute utile pentru descrierea acesteia. Dimpotrivă, ca dimensiuni structurale ale gospodăriei familiale ele potentează capacitatea productivă a exploatației, reprezentând

astfel o altă sursă a superiorității economice a acesteia față de celelalte modalități de a face agricultură.

Practica agricolă atestă, ca pe un fapt permanent verificat, că gospodăria familială este capabilă să exploateze mai intensiv fondul funciar, vitele de muncă și celelalte animale, brațele de muncă de care dispune. Nu se mai poate spune același lucru în ceea ce privește echipamentul agricol, având în vedere gradul mai redus de ocupare al acestuia. Dar când exploatarea este de dimensiuni optime, ca teren și ca animale, respectiv când este o fermă familială în deplina accepție a cuvântului, când, în plus, proprietarul este în stare de un bun management, atunci și echipamentul poate fi utilizat la întreaga sa capacitate. Oricum, pe ansamblu, în gospodăria familială se lucrează mai intensiv decât în celelalte tipuri de exploatare. Și aceasta din mai multe motive, începând cu utilizarea mai rațională a terenului, continuând cu mai buna structură a culturilor, prin calitatea superioară a activității desfășurate în câmp și în ferma de animale, atunci când este cazul, judicioasa valorificare a resurselor proprii pentru creșterea animalelor și așa mai departe. Toate aceste avantaje parțiale ale gospodăriei familiale duc, în final, la o productivitate mai mare, în raport cu posibilitățile, decât a celorlalte tipuri de exploatare agricolă, fie asociative, fie individuale.

Contrar prejudecății curente, gospodăria familială este inovativă și deschisă înnoirii. Legea supremă a întreprinzătorului, fie el și agricol, este valorificarea capitalului. De teama de a nu-și periclita profitul, arendașul sau locatorul, nu se vor hazarda în experimente al căror rezultat este nesigur. Iar când inovațiile dau rezultat doar pe termen lung, întreprinzătorul agricol este și mai puțin interesat să și le asume, dat fiind că beneficiul tardiv va fi al proprietarului. În schimb, producătorul agricol proprietar are tot interesul să sporească, introducând diferite noutăți de ordin agrotehnic, capacitatea productivă a fermei sale.

Dezastrul ecologic cauzat de exploatarea prădalnică a solului, malformațiile genetice și bolile provocate animalelor de supralicitarea potențialului lor natural, în ultima jumătate de secol, au dus la elaborarea unui concept nou de agricultură și anume acela de agricultură durabilă. A face agricultură durabilă înseamnă a exploata de așa manieră solul și a practica în așa fel zootehnia la un moment dat încât să nu fie compromis potențialul lor productiv viitor.

Având în vedere caracteristicile diferitelor tipuri de exploatare, nu este greu de prevăzut că gospodăria familială poate satisface cel mai bine exigențele agriculturii durabile. Și aceasta mai ales în cazul în care exploatarea este de forma *fermă familială*, respectiv atunci când dispune în mai mare măsură, în mod direct, de mijloacele necesare pentru a se conforma acestui deziderat. Gospodăria familială conține un patrimoniu ce se transmite din generație în generație. De aceea, proprietarului nu-i poate fi indiferent ce fel de moștenire

lasă urmașilor săi și va avea întotdeauna grijă nu numai să nu diminueze ci, pe cât posibil, chiar să sporească potențialul productiv al acestui patrimoniu prin diferite lucrări ameliorative.

În contrast cu proprietarul gospodăriei familiale, întreprinzătorul agricol, legat printr-un contract temporar de obiectul exploatației, va fi preocupat în primul rând să obțină un profit cât mai mare și nu va manifesta grija cuvenită pentru conservarea capacității productive a valorilor agricole care nu-i aparțin.

O atitudine similară de neglijare, într-o măsură mai mică sau mai mare, a implicațiilor pe termen mai îndepărtat a activității desfășurate la un moment dat se poate constata și în cazul diferitelor exploatații de tip asociativ. Iar degradarea pe care a cunoscut-o terenul multor cooperative agricole de producție în timpul regimului socialist arată că acest avertisment nu este o supoziție lipsită de fundament.

Exploatarea unor valori agricole ce nu le aparțin în calitate de proprietari, în cazul întreprinzătorilor agricoli, face ca agricultura practică de ei să nu satisfacă cerințele agriculturii durabile și chiar să fie incompatibilă cu acestea. Caracterul devălmaș al proprietății private, în cazul asociațiilor agricole, diminuează șansele exploatațiilor organizate în această formulă de a practica o agricultură durabilă.

Ca exploatație care poate împăca în mod armonios interesele imediate cu cele pe termen lung, gospodăria familială, și mai ales forma ei superioară, ferma individuală, este structura agrară cea mai potrivită pentru a asigura realizarea unei agriculturi durabile în România. Prin aceasta, gospodăria familială se dovedește preferabilă, ca structură agrară, și din punct de vedere ecologic.

Până acum au fost puse în evidență câteva argumente de ordin economic și ecologic care demonstrează superioritatea gospodăriei familiale asupra celorlalte forme de exploatație agricolă practicate în prezent, atât la noi cât și în alte țări. Am lăsat la urmă, dar nu pentru că ar fi puțin important, argumentul socio-uman.

Gospodăria familială este, cum am văzut, exploatația în care se realizează unitatea indestructibilă dintre componenta sa umană sau socială (familia sau, ca excepție, un individ) și cea materială (respectiv bunurile care alcătuiesc patrimoniul gospodăriei). Caracterul indestructibil al unității dintre cele două componente ale gospodăriilor familiale este asigurat în primul rând de proprietate și, în al doilea rând, de activitatea pe care o desfășoară membrii gospodăriei cu bunurile care aparțin acesteia. Gospodăria familială presupune ca fiind necesare atât deținerea în proprietate a unor bunuri agricole, cât și exercitarea de către deținători a unei activități (a muncii) asupra acestora.

Comparativ cu gospodăria familială, în celelalte tipuri de exploatație agricolă, legătura dintre componenta umană și bunurile agricole este slabă sau chiar absentă. Astfel, în cazul întreprinzătorilor agricoli care nu au, binenteles, calitatea de proprietari ai bunurilor agricole pe care le exploatează și nici nu

acționează direct asupra acestora, legătura este absentă. Dacă lucrează cu aceste bunuri, legătura cu ele există dar e relativ slabă. De asemenea, punerea proprietății agricole în devălmășie, în cazul asociațiilor, slăbește legătura dintre proprietarii asociați și bunurile lor.

Legătura de care vorbim este altceva decât relația juridică bine cunoscută de proprietate. Această nouă legătură se manifestă ca un efect special pe care producătorul îl simte față de bunurile agricole, față de activitatea pe care el o desfășoară cu ele și față de roadele pe care le produc acestea. Prezența ori pregnanța acestui sentiment complex, evocat adesea de literatura cu tematică rurală, diferențiază în mod clar pe producătorul gospodăriei familiale de restul producătorilor.

Pe plan subiectiv, în conștiința celui care îl trăiește, acest afect generează o stare de mulțumire; pe plan obiectiv, în sfera activității agricole, el este resortul care duce la mai multă stăruință în muncă.

Elementul motor al exploatației agricole sunt oamenii care trăiesc și lucrează în cadrul ei. Din punct de vedere uman, gospodăria familială are la baza ei, de regulă, după cum îi spune și numele, o familie. Unite prin legătura de rudenie, trăind sub același acoperiș și lucrând permanent împreună, persoanele aflate într-o gospodărie alcătuiesc un grup uman în sensul sociologic cel mai strict.

Întreprinzătorul agricol lucrează cu familia sa și, cel mai frecvent, cu lucrători plătiți. Fluctuația angajaților, faptul că se află mai puțin timp împreună și că fiecare își are viața sa face ca persoanele din exploatațiile întreprinzătorilor să formeze numai în cazul cel mai bun un grup, dar și atunci un grup cu coeziune firavă.

Persoanele care lucrează într-o asociație sunt relativ stabile, sunt din același sat și se cunosc, legăturile dintre ele continuă dincolo de asociație la nivelul comunității. Toate acestea sunt permise pentru unirea lor într-un grup solid. Persoanele respective au în unele privințe interese comune, dar în alte privințe se află în competiție. Acest fapt nu favorizează cimentarea relațiilor dintre membrii asociației. În asociație găsim, de regulă, un număr mare de persoane, încât practic este imposibil ca între toate acestea să existe legături interpersonale durabile și puternice. Din acest motiv, considerați în ansamblu, este întru totul probabil ca membrii asociației să alcătuiască o mulțime și nu un grup în adevăratul sens al cuvântului. Pe de altă parte, membrii sunt distanțați spațial și social întrucât sunt distribuiți în sectoare și domenii de activitate diferite, astfel încât, de fapt, în asociație constatăm existența mai multor grupuri în care legăturile sunt slabe. Toate aceste particularități fac ca din mulțimea de oameni care alcătuiască asociația să rezulte un grup cu caracteristici structurale anemice.

Corpurile umane structurate pe exploatațiile agricole sunt importante pentru că ele influențează comportarea și activitatea producătorilor respectivi.

Astfel, coeziunea definitorie grupului familial generează puternica solidaritate și întrajutorarea în muncă manifestate de membrii acestui grup, disponibilitatea acestora de a se sprijini unul pe altul când împrejurările o cer. Dimpotrivă, absența coeziunii ori labilitatea ei, caracteristică grupărilor umane pe care le generează celelalte exploatații, sunt un motiv suplimentar ca aici producătorii să fie mai puțin cooperanți între ei și mai puțin înclinați să se comporte ca o totalitate care acționează la unison în direcția unui scop comun.

Grupul familial nu funcționează numai ca un grup de muncă în care sarcinile se distribuie după particularități naturale precum sexul și vârsta, ci și ca loc de formare profesională realizată prin transmiterea cunoștințelor și deprinderilor de la ascendenți la descendenți, ceea ce se face în timpul participării nemijlocite a celor urmă la activitatea practică din exploatație, alături și sub îndrumarea părinților (și în general celor mai în vârstă). În felul acesta, grupul familial îndeplinește și funcția de școală sui generis a cărei "frecvență" asigură "cursanților" cea mai temeinică pregătire pentru meseria de agricultor.

Desigur, în prezent nu se mai poate pune la îndoială importanța pregătirii teoretice și practice la școala propriu-zisă pentru viitorul agricultor. Rolul învățământului pentru formarea agricultorului este însă mai curând propedeutic, deplină profesionalizare a acestuia realizându-se și acum numai pe ogor și în grajdul vitelor, adică acolo unde se află părinții și frații mai mari, și sub îndrumarea acestora. Așa cum, pentru a fi medic, amfiteatrul trebuie asociat cu spitalul, tot astfel, pentru a fi agricultor modern, școala trebuie continuată în câmp.

Ceea ce face grupul familial în domeniul calificării profesionale a membrilor familiei se realizează în foarte mică măsură în celelalte tipuri de exploatație. Acestea nu sunt un loc de dobândire a unor deprinderi, ci muncă pur și simplu. Relațiile dintre cei care lucrează în aceste exploatații nu sunt atât de îndrumare a celor mai puțin pregătiți de către cei mai pregătiți, cât mai curând de concurență. De fapt, dacă nu ești cât de cât calificat nici nu ai ce căuta într-o exploatație capitalistă sau într-o asociație.

Calitatea profesională a celor ce fac agricultură, cheltuielile și modul cum se realizează pregătirea acestora sunt aspecte importante, de luat în considerare, la evaluarea diferitelor variante organizaționale de a practica agricultura. Or, ceea ce am arătat mai sus în această privință este edificator și reprezintă un argument suplimentar pentru calificarea gospodăriei familiale drept forma cea mai potrivită de organizare a exploatațiilor agricole.

Deosebiri sensibile există, în funcție de tipul de exploatație, și în ceea ce privește relația producător – produs agricol.

Produsul agricol obținut în gospodăria familială se află în relație permanentă, directă, prin cultivare, îngrijire, recoltare etc cu producătorul agricol respectiv. Pe când se ocupa cu cultivarea și îngrijirea culturilor, cu creșterea animalelor, producătorul agricol din gospodăria familială anticipa deja

produsul final. Gândindu-se la el ca la ceva ce îi aparține, cel puțin până va fi comercializat, nu se poate ca acestui producător să-i fie indiferent cum va arăta produsul respectiv, calitățile lui. Drept urmare, producătorul gospodăriei familiale pune simpatie în munca sa, iar când produsul a fost obținut, nu-l simte străin de el, ci dimpotrivă. Înstrăinarea, ca ruptură dramatică dintre produs și producător, nu funcționează în cazul gospodăriei familiale.

Investitorul agricol se raportează altfel la produsul agricol. Astfel, chiar și atunci când lucrează personal cu obiectul muncii, relația investitorului cu produsul este umbrită de faptul că acesta din urmă aparține în parte proprietarului. Cu atât mai mult când nu lucrează în mod direct, ci cu salariați, între investitor și produsul agricol nu se crează nici un fel de afinitate. În ambele situații, produsul agricol nu este pentru investitor altceva decât un vehicul cu ajutorul căruia își aproprie profitul.

Relația cu produsul nu este cu mult diferită nici în cazul producătorului asociat. Este drept că acesta ia parte activă la lucrările agricole și că, în calitate de proprietar, primește în final o cantitate de produse. Lucrul în devălmășie împiedică însă nașterea unei afinități speciale între producător și produsele însușite, acestea nefiind tocmai acelea pe care le-a îngrijit personal.

Concluzionând, putem spune că, atât în cazul investitorului agricol cât și al producătorului asociat, natura relațiilor pe care ei le stabilesc cu obiectul muncii și cu produsul agricol are ca rezultat apariția fenomenului de înstrăinare a acestora de produsul agricol. Este drept că, în cazul lor, înstrăinarea având un caracter mai atenuat, aceasta nu se manifestă ca ostilitate, ci ca indiferență. Suficient însă pentru a lăsa să rezulte, și dintr-un punct de vedere mai înalt, adică filosofic, superioritatea gospodăriei familiale ca mod de a practica agricultura.

Încheiem aici invocarea argumentelor care pledează în favoarea gospodăriei familiale. În fond, toate aceste argumente (ca și cele care s-ar mai putea aduce) au la bază ideala combinare a proprietății și muncii ca factori de producție, ceea ce permite, pe de o parte, obținerea unor rezultate economico-sociale superioare și, pe de altă parte conservarea potențialului productiv al obiectului muncii agricole, deci realizarea unei agriculturi durabile. Atragem însă atenția că, în acest paragraf, am comparat tipurile de exploatare agricolă, nu exploatații individuale concrete. Este superioară celorlalte tipuri de exploatare agricolă, gospodăria familială ca tip, dar nu oarecare din unitățile agricole ce satisface criteriile tipologice respective. Afirmatia nu trebuie deci luată în sensul că, bunăoară, o gospodărie familială de 2 ha este neapărat preferabilă socio-economic unei exploatații agricole de tip capitalist de 100 de ha. Superioritatea

tipologică a gospodăriei familiale este una principială (sau latentă). Șansele ca această superioritate să devină manifestă sunt maxime atunci când gospodăria familială capătă forma concretă a fermei agricole familiale. De aici importanța unei diagnoze a stării actuale a gospodăriei agricole țărănești, ca o condiție prealabilă pentru a formula un set de măsuri care să asigure renașterea rapidă a fermei familiale.

BIBLIOGRAFIE

Negrea, Adrian G., *Teoria sociologică a gospodăriei țărănești*. București. Editura revistei Societatea de mâine. 1936.

• • *Agricultura privată în România*. București. CURS-SA. 1997 (Ancheta întreprinsă, pe baza unui eșantion reprezentativ la scara întregii țări, a arătat că 90% din gospodăriile particulare au suprafața până la 5 ha.).